

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АВТОРИТАРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В ІНДОНЕЗІЇ ТА ПІВДЕННІЙ КОРЕЇ

A COMPARATIVE ANALYSIS OF AUTHORITARIAN MODERNIZATION IN INDONESIA AND SOUTH KOREA

Тесленко С.С.,

*аспірант кафедри політології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Специфіка незахідного політичного процесу обумовлена своєрідністю та самобутністю східного (азійського), латиноамериканського, африканського суспільств як частин незахідного світу.

Незахідні держави, які останнім часом не розглядалися як конкуренти світових лідерів, прагнуть взяти реальну участь у міжнародній конкуренції, що свідчить про амбіції регіонального або глобального лідерства.

Звернемося до досвіду політичної модернізації (зокрема, авторитарної) держав Східної та Південно-Східної Азії, зокрема Індонезії та Республіки Корея.

Політичні практики східноазійських держав свідчать про переважання в регіоні більшої кількості незахідних демократій – тих країн, яким вдалося синтезувати демократичні принципи та конституційний лібералізм з особливостями власної політичної культури, у тому числі зі специфікою конфесійної організації суспільства. Це зумовлює загальний вектор розвитку регіону.

Фінансова криза кінця 90-х вразила низку азійських країн, які динамічно розвивалися, і змусила експертів засумніватися в ефективності їхньої моделі розвитку. Якщо раніше досвід «тигрів» Східної Азії оцінювався дуже високо, то криза 1997–1998 рр. посягла сумніви в ефективності реформ у регіоні. Очевидно, потрібен збалансований аналіз, з урахуванням проблем і досягнень протягом тривалішого історичного відрізка.

Предметом такого аналізу стануть Індонезія та Південна Корея (Республіка Корея), де рельєфно проступають як сильні сторони моделі розвитку, що контролюється правою авторитарною владою, так і проблеми, що виникають в ході політичних змін. Основна увага буде приділена характеру відповідних режимів, зусиллям, які вони здійснюють з метою модернізації, позиціям та діяльності державних лідерів. За авторитарного правління (як і в умовах перехідного суспільства в цілому) останній фактор має особливе значення.

Ключові слова: авторитаризм, демократія, модернізація, Індонезія, Республіка Корея.

The specificity of the non-Western political process is determined by the originality and originality of Eastern (Asian), Latin American, and African societies as parts of the non-Western world.

Non-Western states, which have not recently been considered as competitors of world leaders, seek to take a real part in international competition, which indicates the ambitions of regional or global leadership.

Let us turn to the experience of political modernization (in particular, authoritarian) states of East and Southeast Asia, in particular Indonesia and the Republic of Korea.

The political practices of East Asian states testify to the predominance of a greater number of non-Western democracies in the region – those countries that managed to synthesize democratic principles and constitutional liberalism with the features of their own political culture, including the specifics of the confessional organization of society. This determines the general development vector of the region.

The financial crisis of the late 1990s hit a number of Asian countries that were dynamically developing, and made experts question the effectiveness of their development model. If previously the experience of the “tigers” of East Asia was highly valued, the crisis of 1997–1998 cast doubt on the effectiveness of reforms in the region. Clearly, a balanced analysis is needed, taking into account the challenges and achievements over a longer historical period.

The subject of such an analysis will be Indonesia and South Korea (Republic of Korea), where both the strengths of the development model controlled by the right-wing authoritarian government and the problems arising in the course of political changes are clearly visible. The focus will be on the nature of the respective regimes, their modernization efforts, and the positions and activities of state leaders. Under authoritarian rule (as well as in the conditions of a transitional society in general), the last factor is of particular importance.

Key words: authoritarianism, democracy, modernization, Indonesia, Republic of Korea.

Постановка проблеми. Процес модернізації у Східній Азії йшов швидше, ніж, наприклад, у Європі. Його можна охарактеризувати як «стислий» або «конденсований», оскільки він відбувався у відносно короткий період часу та переважно в урбанізованих центрах. Результатами такої модернізації є «стислі» чи «комплексні», які Ернест Блок називав «одночасністю (синхронністю) неодноразовості».

Коли процес розвитку східноазійського регіону було включено зовнішні виклики і екзогенні чинники, це сталося досить швидко за збереження самоідентифікації. Швидкі терміни реалізації модернізаційних проектів призводять до трансформації інститутів та суспільних відносин у новій соціальній конфігурації, стискають сучасність, тому як усередині держави, так і на міжнародній арені з'являються «несистемні» актори

[17, с. 44–46]. При цьому розвиток усіх цих країн не спрямований на радикальну зміну соціокультурних засад, як це зробила свого часу Японія.

У зв'язку з цим варто зважати на значення культурних традицій народів регіону для прискореної модернізації. Зокрема, велику роль відіграла традиція пошуку гармонії у різноманітності, прагнення примирити протилежності, збереження спадкоємності в ході змін – традиція, пов'язана з вченнями конфуціанства, буддизму та даосизму. Безперечно, що звичка до працьовитості, своєрідний соціальний патерналізм, повага до авторитету старших та держави, а також відданість общинним принципам сприяли успішному розвитку політики.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні дослідження політичної транзитології описують різні варіанти початку авторитаризму. Дослідники демократизації, наприклад, попереджають нас про «третю хвилю авторитаризму», яка характеризується авторитарністю практик, які стали на момент розгортання більш «об'єктивними та динамічними», поступовими та досить нетрадиційними [1, с. 518]. І в авторитарних режимах, і в демократіях актори, які мають авторитарні наміри, творчо використовують різні інструменти для ослаблення демократії, зберігаючи або створюючи номінально демократичні інститути.

На перший погляд, ці події можуть створити враження розширення демократії, але ретельне емпіричне дослідження показує, що вони служать «типово авторитарним цілям» [2, с. 13]. Тим часом деякі демократично обрані лідери також постійно вводять нововведення, щоб зменшити можливості свободи слова та підзвітності, але ці практики часто непомітні та непомітні, що ускладнює їхнє ототожнення зі стандартними темпами відкату демократії.

Феномен модернізації давно та докладно вивчається різними соціогуманітарними дисциплінами. У центрі уваги дослідників знаходяться різні моделі модернізації, у тому числі суттєво відрізняються від моделі, яку умовно можна вважати класичною, що описує шлях розвитку, яким йшли суспільства і держави Західної Європи та Північної Америки починаючи з Нового часу і який, загалом, продовжуйте дотримуватися теперішнього часу. Зокрема, окремим напрямом досліджень став розгляд моделей модернізації, що ґрунтуються не на демократичній політичній традиції, а на авторитарних принципах, – так звана авторитарна модернізація [3, с. 21–23].

Відомий американський політолог Д. Белл та низка інших вчених, які розробляють модель «неліберальної» демократії, вважають цілком життєздатною китайську модель демократії, коли влада відповідно до традиційних принципів суспільного устрою делегується тим, хто пройшов авторитетний національний конкурс [4, с. 153–179].

Мета статті полягає в аналітичному огляді досвіду авторитарної модернізації Індонезії та Південної Кореї, порівняльному аналізі політичної трансформації зазначених країн та розкритті специфіки незахідного підходу до політичних змін.

Виклад основного матеріалу. Перехід до авторитаризму в Індонезії та Південній Кореї не є випадковим. Більше того, це – наслідок невдач і розчарувань попередніх періодів. У першій половині 50-х Індонезія спробувала запровадити парламентську демократію західного зразка. Однак ні політичної стабільності, ні позитивних зрушень в економіці не відбулось. Найважливішою причиною цього стало те, що в результаті антиколоніальної революції і війни за незалежність (1945–1949 рр.) великі маси людей були залучені в активну політичну діяльність. У величезній островній державі з безліччю різномовних етносів, з різними традиціями, релігіями і з невисоким рівнем освіти і культури така ступінь політизації населення була рівнозначною політичній атомізації [5].

Коаліційні уряди змінювали один одного, не вникаючи у проблеми управління. Другу половину 50-х років Індонезія зустріла із політичною та економічною кризою. Ситуацію загострювали сепаратистські рухи на зовнішніх островах – Суматрі, Калімантані, Сулавесі. У ситуації, що склалася, президент Сукарно ввів військовий стан і вбудував авторитарну систему правління, відому як «спрямована демократія» [6, с. 296].

Частково подібна ситуація спостерігалася в Південній Кореї, в якій після відставки президента Лі Синмана була проголошена парламентська республіка, але ліберально-демократичні сили, що прийшли до влади, виявилися неспроможними виробити консенсус. Дроблення партій і фракцій вело до дестабілізації, особливо у поєднанні із економічними нововведеннями, імплементаваними за участі США.

Під тиском Сполучених Штатів уряд девальгував національну валюту, збільшивши обмінний курс з 650 до 1300 вон за 1 американський долар. Відбувалося зростання цін, що супроводжувалось падінням виробництва (у ряді галузей – більш, ніж на 20%). Одночасно було укладено договір, за яким американці отримали можливість контролю за розподілом наданої ними допомоги, і близько половини бюджетних видатків країни опинилися у їх віданні [7, с. 35].

Зазначені події припали на період «змагання двох світових систем» – час, коли соціалістична модель демонструвала успіхи і виглядала цілком життєздатною альтернативою західному капіталізму [8]. Тому не дивно, що комуністи більшою чи меншою мірою мали вплив в обох країнах. Так, Комуністична партія Індонезії була важливою опорою президента Сукарно, хоча ідейну основу

«спрямованої демократії» становили не стільки соціалістичні, скільки націоналістичні та популістські ідеї. На тлі економічного стану, що неухильно погіршувався, чисельність і вплив Комуністичної партії Індонезії значно зросли, що дуже турбувало армійське командування – головного противника індонезійських лівих. Події 30 вересня 1965 р. послужили військовим-антикомуністам приводом для запеклого наступу, що закінчився повним розгромом 3-мільйонної Компартії, відстороненням Сукарно від влади і переходом до «нового порядку» – режиму на чолі з генералом Сухарто.

У Південній Кореї вплив комуністів був особливо сильний відразу після закінчення Другої світової війни. Тоді практично у всіх провінціях були утворені народні комітети, які провели з'їзд своїх делегатів у Сеулі та 6 вересня 1945 р. оголосили про створення народної республіки. США не визнали її та призначили свою військову адміністрацію. Надалі американцям довелося докласти чимало зусиль для приборкання комуністичних настроїв, що пішли на спад лише після корейської війни.

Новий підйом активності лівих стався 1960 р. під час спроб створення парламентської республіки. Нездатність партій співпрацювати один з одним, слабкість і проамериканська орієнтація уряду розчарували південнокорейське суспільство. Серед молоді та студентів комуністична ідеологія набувала певної популярності. Виникла ідея встановлення прямих контактів зі студентами з КНДР з метою підготовки до об'єднання країни. Ці задуми перекреслили військовий переворот 1960 і встановлення диктатури Пак Чон Хі [9].

Говорячи про вихід армій обох країн на політичну арену, слід зазначити, що ще до встановлення режимів Сухарто і Пак Чон Хі склалися економічні системи, в яких військові грали не останню роль. Особливо в Індонезії, де армія спочатку була не тільки збройною, а й політичною та економічною силою. Роки партизанської війни за незалежність привчили офіцерів до самостійності. Багато командирів налагодили «взаємовигідні зв'язки» з представниками китайського бізнесу, які допомагали з екіпіруванням, озброєнням та продовольством.

Перемога у війні дозволила армії заявити про себе як про найбільш організовану і освічену частину суспільства, яка мала законне право на участь у політичному житті. Із встановленням «спрямованої демократії» (1959 р.) ці претензії відбилися в концепціях «подвійної функції» і «громадянської місії» армії, які відкрили простір для її висуваних у сферах державно-політичного та економічного управління.

Апробація «подвійної функції» почалася наприкінці 1957 р., коли під виглядом наведення

порядку та налагодження виробництва армія взяла під свій контроль націоналізовані голландські підприємства, утворивши ядро «нового класу» – бюрократичну буржуазію.

Величезну шкоду держсектору та економіці країни загалом завдали капіталісти-бюрократи (кабіри). Найбільш поширеним способом їх збагачення було створення поряд з державними підприємствами «тіньових» компаній того ж профілю з використанням сировини та обладнання держпідприємств. Часто держпідприємства бралися в оренду з метою «переливання» доходів, отриманих ними, у власні, «тіньові» структури з наступним збанкрутуванням державних підприємств. Використовуючи посадові повноваження, кабіри здійснювали розподіл державних замовлень між «своїми» підприємствами, а також видавали кредити за великі хабарі (що іноді досягали половини суми кредиту). Найближчими партнерами військових у цих махінаціях ставали китайські підприємці. Зв'язки між ними і китайською діаспорою під час війни за незалежність значно зміцніли і розширилися в 50–60-ті роки [10, с. 35–67].

Що стосується Південної Кореї, то там армія користувалася меншим авторитетом, ніж аристократія, бюрократія або вчені. Здебільшого військові не грали активної політичної ролі, обмежуючись виконанням професійних функцій. Найважливіша роль системі влади відводилася чиновникам. Саме вони опікувалися розподілом іноземної допомоги та видачею ліцензій на ввезення імпортованих товарів. За правління Лі Синмана в країні склалася система патронажу, за якої успішні бізнесмени повинні були ділитися з владою (зокрема, з президентом) доходами в обмін на політичні гарантії свого подальшого процвітання.

Близька до президента армійська верхівка інтегрувалася до цієї системи досить глибоко. Хоча такого розграбування державного сектора капіталістами-бюрократами, як в Індонезії при «спрямованій демократії», тут не було. Проте певні негативні фактори все ж мали місце. По-перше, патронаж держави мав наслідком відпливом коштів з виробництва, що знаходилося на низькому рівні. По-друге, брак коштів компенсувався за рахунок іноземної допомоги, без якої саме існування системи виявилось б під питанням. Наприкінці свого правління Лі Синман намагався виправити становище у фінансовій та економічній сфері. Почалося створення чеболей (великих корпорацій), що досягли розквіту лише за Пак Чон Хі [11].

Таким чином, встановлення авторитарних режимів в Індонезії та Південній Кореї – наслідок нездатності режимів-попередників вирішити нагальні суспільні проблеми, спроба запобігти подальшому зростанню комуністичного впливу, що здійснюється насамперед військовими. У Південній Кореї відповідне зрушення відбулося

в 1961 р. В Індонезії державний переворот стався трохи пізніше і виявився розтягнутим у часі (1965–1967 рр.), оскільки Сухарто, змушений зважати на популярність Сукарно, відтіснив його від влади поступово.

Подібність завдань, що стояли перед Індонезією та Південною Кореєю, а також пошук їх вирішення на шляхах авторитаризму визначили і схожість моделей управління суспільством. У Південній Кореї відразу після перевороту було створено дві потужні опори нової влади – Корейське центральне розвідувальне управління та Управління економічного планування із колоніальними повноваженнями та строго розмежованими сферами відповідальності.

Корейське центральне розвідувальне управління координувало дії як зовнішньої, і внутрішньої розвідки. Спочатку його завданням було виявлення на всіх рівнях осіб, помічених у корупції, комуністичних настроях та в негативному відношенні до перевороту. Надалі у його руках зосередилося керівництво всіма державними структурами національної безпеки, а також (що дуже важливо) забезпечення електоральних перемог Пак Чон Хі [7].

Управління економічного планування стало основним органом координації економічного розвитку. Крім Бюро загального планування, воно включало численні відділи, що відали матеріальними ресурсами і фінансами, контролювало рух всіх товарів і капіталів усередині країни, а також надходження іноземної допомоги та інвестицій. У 1963 р. пост глави Управління економічного планування було поєднано з посадою заступника прем'єр-міністра, що забезпечувало управління домінуюче становище серед інших відомств і фактично створювало структуру, паралельну уряду та повністю підконтрольну президенту.

Ці установи забезпечували безпеку та прискорений розвиток економіки. Парламент, партії та інші складові політичної системи не відігравали ключову роль. Пропрезидентська Демократична республіканська партія домінувала у Національній асамблеї, але її реальний вплив був незначним. Діяльність опозиційних партій протягом усього часу існування режиму часто просто ігнорувалося владою.

Багато в чому подібна система управління склалася й у Індонезії. Довгий час функції охорони порядку розділялися між кількома органами, які підпорядковувалися президенту, – Оперативне командування з відновлення безпеки та порядку, Управління з координації розвідувальної діяльності та Бюро з проведення спеціальних операцій. Аналогом південнокорейського Управління економічного розвитку було Управління планування національного розвитку. Відмінностей у підході до будівництва партійної системи в Індонезії виявилось більше. Порівняно з південнокорейською

Демократичною республіканською партією партія влади Голкар була набагато численніша і відіграла роль важливого засобу мобілізації населення на підтримку режиму. Членство в Голкар було обов'язковим для усіх державних службовців. Більшість молодіжних, жіночих та ветеранських організацій були дітищем Голкар [6].

Крім зміцнення політичних позицій та наведення порядку обидва режими прагнули набутти та зміцнити свою легітимність через відновлення та розвиток економіки. Досягти успіхів можна було лише за допомогою чіткої стратегії.

Південнокорейська національна буржуазія була дуже слабкою, залежною від корумпованого чиновництва та іноземної допомоги. Прийшовши до влади, Пак Чон Хі відразу змінив «правила гри», вимагаючи від провідних представників буржуазії відмовитися від пошуку легкої наживи та зайнятися нарощуванням реального виробництва. Основою економіки, що модернізується, стали чехоль, які виникли наприкінці 50-х років. Південнокорейські фінансово-промислові групи були організовані на кшталт японських монополій дзайбацу, характеризуючись сильною галузевою диверсифікацією, і навіть сімейністю в управлінні. Ключова роль у створенні сучасної корейської економіки відводилася державі. Воно утримувало «командні висоти» в економіці, обмежуючи дії ринкового механізму, регламентуючи розподіл кредитів та експортних субсидій, контролюючи зовнішньоторговельні операції та регулюючи ціни. Зосередивши у своїх руках контроль над фінансами та законодавчо заборонивши великому бізнесу мати свої банки, Пак Чон Хі позбавив південнокорейських підприємців фінансової незалежності, ставши по суті економічним диктатором.

Промисловість, що знаходиться в приватних руках, була змушена працювати за накресленим державою планом. Чеболі, які не виконували план, позбавлялися всіляких пільг та державних кредитів. Питання, які галузі їм слід розвивати, вирішувалося в Управління економічного планування. господарям недвозначно пропонувалося дотримуватися рекомендацій відомства. Найчастіше рекомендувався розвиток таких сфер, які виглядали для чеболей малопривабливими, ризикованими або надто капіталомісткими. Проте підприємці йшли на розширення виробництва в галузях, вказаних державою, оскільки це забезпечувало своєчасне отримання значних кредитів. Характерний приклад державного втручання в економіку – створення важкої та хімічної промисловості у ході виконання третього п'ятирічного плану. Створення важкої та хімічної промисловості вимагало таких капіталовкладень, на які не була здатна жодна чеболь. Крім того, існували серйозні сумніви в рентабельності цієї промисловості в Кореї як у зв'язку з обмеженістю її внутрішнього ринку,

так і через неконкурентоспроможність відповідних технологій на зовнішньому рівні. Пак Чон Хі взяв створення підприємств цієї галузі під особистий контроль, що сприяло високим темпам будівництва, а зрештою складання системи, дуже схожої на державний капіталізм [7].

Частково подібна ситуація була і в Індонезії. «Спрямована демократія» і кабінети (капіталістично-бюрократи) ввели країну в глибоку економічну кризу. З приходом Сухарто до влади основним завданням стали термінове поживлення економіки та використання накопичених кабінетами капіталів на благо держави. «Національний розвиток» і задоволення нагальних потреб населення стали найважливішим завданням на тривалу перспективу. Виробленням стратегії розвитку займалися Управління планування національного розвитку і технократи, що увійшли в уряд – молоді професори-економісти, які навчалися в США. Їхньою метою були фінансова стабілізація, залучення іноземних капіталів і розробка програми модернізації країни на базі п'ятирічних планів. У сфері реального виробництва активізувався китайський бізнес. «Новий порядок» визначив для нього провідні напрямки діяльності, а старі зв'язки з армійськими чинами дозволили китайцям отримати низку вигідних контрактів та привілеїв. Їх капіталовкладення розглядалися як «внутрішній іноземний капітал», який повинен бути «використаний на користь реконструкції та розвитку економіки країни».

Найбільшу популярність серед китайських підприємців, які патронуються «новим порядком», набув особистий партнер Сухарто – Лім Сіу Ліонг, який зосередив у своїх руках колосальні виробничі потужності та фінанси. Його конгломерат, цілком порівнянний з південнокорейськими чеболями, займався виробництвом борошна та продуктів харчування, випуском цементу, текстилю, морськими перевезеннями, лісозаготівлями, збиранням та продажем автомобілів, банківськими операціями та готельним бізнесом.

Важливу роль грали і державні підприємства, керовані кабінетами. Паливна криза першої половини 70-х років призвела до того, що країна почала отримувати колосальний прибуток від нафтових родовищ, а найбільша державна нафтовидобувна компанія «Пертаміна» стала флагманом індонезійської економіки. Її основні функції – видобуток нафти і газу, поповнення скарбниці за допомогою експорту продукції і навіть співробітництво з іноземними фірмами в рамках угоди про розподіл продукції. Крім цього, «Пертаміна» надавала фінансову підтримку головним проектам розвитку економіки, спрямовувала позабюджетні кошти на потреби політичних партнерів Голкара та армії [6].

Інший аспект економічної політики розглянутих режимів стосується модернізації сільського

господарства. Як в Індонезії, так і в Південній Кореї форсована індустріалізація таїла загрозу прогресуючого відставання села від міста. Хоча аграрна реформа, проведена у Південній Кореї ще за Лі Син Мане, ліквідувала поміщицьке землеволодіння, становище селян залишалося тяжким й у роки правління Пак Чон Хі.

Реалізація програми допомоги селу, метою якої було запобігання розшарування сільського населення, обезземелення та пауперизації селянства, почалася в 1971 р. В рамках програми «Рух за нове село» розгорнулися будівництво доріг, електрифікація та налагодження водопостачання селі. Виконання робіт лягло на плечі самих селян, держава надавала лише матеріали та фахівців. Допомога надавалася насамперед селам, населення яких раціонально розпорядилося наданими ресурсами, виявило високий рівень свідомості та згуртованості. Надалі приймалися заходи і збільшення продуктивності сільського господарства шляхом широкого використання добрив і техніки. В результаті життя села покращало, розрив між містом та селом скоротився, зростала вартість землі, піднімалася самосвідомість селян; «Рух за нове село», на думку Пак Чон Хі, покращувало матеріальне становище села, сприяло зміцненню авторитету влади на селі.

В Індонезії модернізація села не мала такого масштабного характеру. Основою аграрного сектора тут були великі плантаційні господарства. Земельна реформа, подібна до тієї, що мала місце у Республіці Корея, в Індонезії не пройшла. Спроби такої реформи за Сукарно були зірвані впливовими землевласниками. При «новому порядку» проблему нестачі землі намагалися вирішувати за допомогою переселення селян на «зовнішні острови» і «острови зеленої революції». Це дозволило досягти у 80-х роках самозабезпечення рисом і навіть розпочати його експорт. Проте в цілому аграрна проблема не тільки не була вирішена, а й набула нової гостроти. На Яві селянські наділи в ході індустріалізації систематично скорочувалися – відходили під промислові зони та райони міст, що ростуть. У той самий час на «зовнішніх островах» зріли конфлікти між корінним населенням і яванцями-мігрантами.

Що стосується політико-ідеологічних аспектів модернізації, то обидва авторитарні режими виробили певні доктрини, засновані на традиційних цінностях, але які трактували їх по-новому. Ці доктрини покликані сприяти легітимізації режимів і водночас відображати зміни, які відбуваються під контролем влади. У Південній Кореї особливий розвиток отримав ідеологічний аспект Руху за нове село. Створювалися курси з підготовки його лідерів. Тиждень занять включав фізичну підготовку, колективну працю, лекції та семінари з кооперації та державної політики в галузі сільського

господарства. Серед учасників та слухачів були не лише численні селяни, а й ціла низка відповідальних працівників, аж до міністрів. Передбачалося, що в рамках Руху за нове село народиться ідеологія нової Кореї, основу якої складуть націоналізм, колективізм, антикомунізм та конфуціанські цінності, і вона набуде поширення за межами села – у містах та на промислових підприємствах.

З середини 70-х років до посиленої реідеологізації країни приступив індонезійський «новий порядок». Принципи Панча сила – основа офіційної ідеології ще з часів Сукарно – отримали нове тлумачення. Для вивчення було створено систему спеціальних двотижневих курсів. Міністерство освіти розробило підручник з основ державної ідеології для шкіл і вузів, оцінки з цього предмету заносилися в особисті справи і враховувалися при вирішенні питань про просування по службі або при видачі віз для виїзду за кордон. Різними програмами навчання Панча сила були охоплені десятки мільйонів людей.

Створюючи системи авторитарної влади, Сухарто та Пак Чон Хі керувалися не лише особистими уподобаннями, а й реальностями національних політичних культур. Конфуціанство, що тривалий час було основною корейською релігією, залишило слід практично у всіх сферах життя, не виключаючи політику. Діяльність Пака на посаді президента чимось була схожа на правління корейського вана – монарха і правителя-«батька», вимогливого, але в той же час дбайливого по відношенню до підвладних –«дітей» (перш за все, до чеболів).

Все життя Пак удосконалював свою освіту і культивував у собі якості, властиві, з конфуціанської точки зору, зразковому чиновнику, – працьовитість, старанність, «прямоту», тобто готовність обґрунтувати і послідовно відстоювати свою думку. Залучення людей науки до розробки п'ятирічних планів сприймалося як пожвавлення конфуціанських традицій династії Лі (1392–1910 рр.), за якої вчені грали велику роль державних справах.

Разом з тим Пак виступав швидше в ролі реформатора, ніж упертого поборника традицій. У міру модернізації країни на зміну культу чиновника йшов культ успішного підприємця, лояльного до влади та працюючого на благо нації [11].

Поєднання традиційної стилістики (ступеневої неквапливості, властивої яванським монархам, що ніби підносить їх над прозою повсякденного управління) з постановкою сучасних по суті завдань відрізняло і Сухарто. Вивіряючи баланси між різними угрупованнями у вищих ешелонах влади, шукаючи компроміси між представниками різних етносів і конфесій або диктуючи їм умови компромісу, дбаючи про ротацію кадрів в уряді, але ніколи не випускаючи цей процес з-під контролю, індонезійський президент поставав і вер-

ховним гарантом соціальної гармонії (уподібнюючись у цьому сенсі правителям середньовічної Яви), і прагматиком, що виходить з поточних потреб перехідного суспільства, що знаходиться у стані модернізації [12, с. 80–100].

Азійська криза 1997–1998 років стала жорстким випробуванням для економік Південної Кореї та Індонезії. Може здатися, що з часів Пак Чон Хі та Сухарто обидві країни йшли приблизно одним шляхом, домагалися подібних результатів, допускали схожі прорахунки (скажімо, надто безоглядна фінансова лібералізація) і обидві так серйозно постраждали від кризи, що це стало несподіваним практично всім. Але якщо придивитися уважніше, то на шляхах модернізаторського авторитаризму режим Пак Чон Хі досяг більшого, ніж «новий порядок» Сухарто [13].

Характерними рисами південнокорейської економічної моделі були, з одного боку, висока ефективність і динамічність, а з іншого, ризикованість і жорсткість. Одна з передумов ефективності полягала в тому, що, змінивши «правила» взаємин бізнесу та влади, Пак дозволив Південній Кореї у стислий термін зробити господарський ривок і наблизитися до розвинених країн, а за деякими показниками навіть наздогнати їх. Підтримка високих темпів зростання супроводжувалося обмеженням демократичних свобод, найсильнішою експлуатацією населення та державним диктатом економіки. Однак Пак (принаймні на якийсь час) зумів вселити в корейців упевненість, що ці поневіряння необхідні майбутньому процвітанню країни. Нарешті, при ньому почала створюватися база для подальшої демократизації у вигляді середнього класу, що народжується. Це поставило його наступників перед необхідністю переходу від авторитаризму до демократії [14, с. 255–269].

В Індонезії вийшло інакше. Будучи до певного часу досить ефективною і стійкою системою, «новий порядок» страждав на невиліковні вади. Корінна особливість бюрократичного капіталізму – залучення чиновників до бізнесу – різко знижувала ефективність структури управління. Зловживання влади своїм становищем, непідконтрольність привілейованого бізнесу державі, фінансові махінації та біржові ігри – все це робило індонезійську економіку дуже вразливою за несприятливих коливань зовнішньої кон'юнктури. Доки корисливі інтереси влади та її найближчого оточення врівноважувалися економічними успіхами, система функціонувала. Однак варто було вибухнути азійській кризі, настала дестабілізація і різкий занепад економіки, а слідом і крах влади, бо все це – ланки одного ланцюга.

Ситуація ускладнювалася ще й тим, що до останніх днів свого правління Сухарто залишався незамінною політичною фігурою. Більшість потенційних лідерів мали занадто тісні зв'язки

з режимом, а отже, тією чи іншою мірою відповідали за невдачі, що спіткали країну. Армія, яка неодноразово виходила на політичну авансцену, до кінця 90-х років виявилася скомпрометованою понад будь-яку міру [12].

Фінансова криза 1997–1998 років виявила неспроможність бюрократичного капіталізму як системи загалом та в Індонезії зокрема. На цьому тлі південнокорейський державний капіталізм виявився більш стійким. Однак «взаємовигідні» зв'язки великого бізнесу та влади, що по-новому розвивалися у 80–90-ті роки, зробили вразливою і цю модель. Проте південнокорейський варіант модернізаторського авторитаризму виявився перспективнішим: він не блокував переходу до демократії, залишив можливість відходу від жорсткого державного регулювання до більш вільного підприємництва і дозволив здійснити наздоганяючий розвиток у стислий термін [15, с. 20].

Висновки. Авторитарна модернізація як варіант незахідної трансформації має ряд переваг, з-поміж яких головна – швидкі темпи політич-

них змін. Проте передумовою цього має стати політична воля об'єднаних еліт (або ефективне політичне лідерство однієї особи як у випадку із розглянутими Індонезією та Республікою Корея), суспільний консенсус та адаптованість впроваджуваних реформ до місцевої культурної специфіки.

Особливостями східноазійської моделі модернізації є:

- Особлива роль урядів у плануванні стратегії модернізації;
- Грамотна бюрократія з мінімальним ступенем корупції;
- Авторитарні методи трансформації.

Порівняння шляхів розвитку двох країн Східної та Південно-Східної Азії свідчить про те, що економічно південнокорейський шлях модернізації виявився успішнішим. Проте наразі економіку Індонезії, ВВП якої невпинно росте, відносять до азійських тигрів другої хвилі. І це також наслідок пришвидшеної авторитарної модернізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Glasius Marlies. What Authoritarianism is ... and is not: A Practice Perspective. *International Affairs*. 2018. № 94. P. 515–533.
2. Svobik Milan W. *The Politics of Authoritarian Rule*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012.
3. Sztompka P. Dilemmas of the Great Transition. *Harvard Center for European Studies Working Paper*. Cambridge, Mass, 1992. No 19. P. 21–23.
4. Bell D.A. Beyond Liberal Democracy. *Political Thinking for an East Asian Context*. Princeton : Princeton University Press, 2006. P. 153–179.
5. O'Donnell G., Schmitter P. *Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspectives*. Johns Hopkins University Press, 1986.
6. Kingsbury D. *The Politics of Indonesia*. Oxford : University Press, 1998. 296 p.
7. Leroy P. Jones and Il SaKong. Government, Business, and Entrepreneurship in Economic Development: The Korean Case. *Harvard University Asia Center*, 1980.
8. Lipset S.M. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*. 1959. No. 53 (1). P. 69–105.
9. Lee Jong-eun. The Modernization of Korea: The Differentiation of the State and the Society. *Korea's politics research*. 2006. Vol. 15 (1).
10. Organski A.F.K. *The Stages of Political Development*. New York : Free Press, 1956. P. 35–67.
11. Edward S. Mason, Mahn Je Kim, Dwight H. Perkins, Kwang Suk Kim, and David C. Cole. *The Economic and Social Modernization of the Republic of Korea*. Harvard University Asia Center, 1981.
12. Fukuoka Y. Politics, Business and the State in Post-Soeharto Indonesia. *Contemporary Southeast Asia*. 2012. Vol. 34, no. 1. P. 80–100.
13. Sztompka P. Dilemmas of the Great Transition. *Harvard Center for European Studies Working Paper*. Cambridge, Mass, 1992. No. 19.
14. Case W. Low-quality democracy and varied authoritarianism: Elites and regimes in Southeast Asia today. *The Pacific Review*. 2009. № 22(3). P. 255–269.
15. Hewison K. *After the Asian Crisis: Challenges to Globalisation*. University of New England, 1999.
16. Przeworski A. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950–1990*. Cambridge University Press, 2000.
17. Martinelli A. *Global Modernization*. London : Sage Publications, 2005. P. 44–46.
18. Reilly B. An elephant's graveyard? Democracy and development in East Asia. *Government and Opposition*. 2017. № 52(1). P. 1–22.
19. Schwarz A. *A Nation in Waiting*. Boulder (Colorado) : Westview Press, 1994. 198 p.